

Asia: VN/25888/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pidättekö kannatettavana, että teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa säädettäisiin uudessa 47 §:ssä esitetyllä tavalla?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Teknologiaa on jo paljon käytössä ja sen käyttö lisääntyy. On tarpeen, että käytöstä säädetään. On kuitenkin syytä jotenkin täsmentää, mitä kaikkea teknologialla tässä tarkoitetaan.

Kohdassa 3 todetaan, että teknologisen ratkaisun käyttöönotossa ja käytössä on huolehdittava siitä, että teknologinen ratkaisu täyttää sille asetetut laatuvaatimukset, toimii tarkoitustaan vastaavalla tavalla eikä vaaranna asiakasturvallisuutta.

Koska teknologiset ratkaisut ovat yleensä sähköisiä ja esimerkiksi huonokuntoiset vanhat ihmiset kotonaan tai palveluasumisessa yhä enemmän niiden varassa, on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että asiakkaat ovat turvassa ja saavat kaiken tarvitsemansa avun myös häiriö- ja kriisitilanteissa. Esimerkiksi laajoissa sähkökatkoissa on saatava lukuisiin kotihoidon etäpalveluiden varassa oleviin ihmisiin yhteys ja varmistettava, että he saavat muun muassa lääkkeensä ja ateriansa.

On myös kiinnitettävä huomiota tietoturvaan ja tietosuojaan.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidättekö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikössä säädettäisiin uudessa 48 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Teknisen valvonnan käyttö sosiaalihuollon yksiköiden yhteistiloissa sisältää monia epäselviä ja perusoikeuksia vaarantavia kysymyksiä. Tämän osoittaa jo sekin, että useammat valvontaviranomaiset ovat katsoneet, että asiakkaan oma huone ja yksikön asiakkaiden käyttöön tarkoitetut yhteiset tilat muodostavat yhdessä asiakkaan kodin, joka on kotirauhan piirissä. Asiakas myös maksaa vuokrassaan osuuden yhteistilojen käytöstä, mikä kertoo siitä, että ne ovat osa hänen kotiaan. Useat Aluehallintovirastot ovat korostaneet, että myös yhteisissä tiloissa on annettava asiakkaalle mahdollisuus toteuttaa yksityiselämän toimintoja ilman, että hänen yksityisyyttään loukataan oikeudettomalla kameravalvonnalla. SOSTE kannattaa tätä näkemystä.

Lakiehdotuksen mukaan teknisen valvonnan käyttö yhteistiloissa tulee rajata ajallisesti ja alueellisesti välttämättömään. Luonnoksen mukaan käytössä voisi olla esimerkiksi liiketunnistin, joka aktivoisi kameravalvonnan. Yhteistiloissa kuitenkin liikkuu joku lähes aina, joko asukkaat, henkilöstö tai vierailijat, joten kameravalvonta olisi päällä lähes koko ajan.

Yhteistilojen kameravalvonta kohdistuisi useisiin asukkaisiin, henkilökuntaan ja yksikön vierailijoihin. Miten tällaisessa valvonnassa syntyvä, usean asukkaan asiakastieto pystyttäisiin käsittelemään asianmukaisesti? Millaista on elää ja tehdä työtä lähes jatkuvan kameravalvonnan alla?

Eesityksessä ehdotetaan, että asiakkaalta ei pyydetä suostumusta teknologisen ratkaisun käyttöönottoon, vaan asiakkaan mielipide otetaan huomioon osana asiakasprosessia (palvelutarpeen arviointi, palvelusuunnitelma, päätös). Kannatatteko tätä ehdotusta? (HE-luonnos kappale 2.6)

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää, miksi asiakkaalta pitäisi pyytää suostumus ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Esityksen perusteella teknologiaa voidaan ottaa käyttöön, vaikka asiakas sitä vastustaisi. Hänen näkemyksiään pitäisi selvittää osana asiakasprosessia, mutta niitä ei tarvitsisi ottaa sitovina huomioon.

Sivulla 75 todetaan, että jos ammattilainen arvioi teknologisen ratkaisun soveltuvan asiakkaan palveluun ja asiakas vastustaa sitä, olisi yritettävä löytää yhteisymmärrys asiakkaan palvelun toteuttamisen tavasta. Asiakkaan ymmärrystä ja tietoutta voitaisiin esimerkiksi lisätä selostamalla teknologian hyötyjä ja kertomalla tarkemmin teknologian toimintatavoista. Ammattilainen voi katsoa, että teknologinen ratkaisu soveltuisi asiakkaan palveluun eikä teknologisen ratkaisun käyttöönotto vaadi asiakkaan suostumusta.

Tarkoittaako yllä lainattu kirjaus, että esimerkiksi kotihoidon asukkaan olisi vastoin tahtoaan otettava käyttöön tabletti yhteydenpitona kotihoitoon ja päiväkeskustoiminnan tarjoajana?

Toisaalta esimerkiksi ympärivuorokautisessa hoivassa on yleisesti käytössä erilaista teknologiaa, joka vastaa vaikkapa terveydenhuollossa käytettäviä laitteita. Ei ole järkevää eikä mahdollistakaan, että

sen käyttöön vaadittaisiin kaikkien asukkaiden suostumus. Olisi tästäkin näkökulmasta tarpeen tarkentaa, miten teknologia tässä lakiesityksessä määritellään.

Sosiaalihuollon palveluihin olisi kehitettävä sitovaa hoivatahtoa, jossa ihminen voisi ottaa ennalta kantaa erilaisiin hoivaratkaisuihin, muun muassa olemiseen kameravalvonnan kohteena.

Kun teknologiaa otetaan käyttöön, on varmistettava, ettei se loukkaa käyttäjän ihmisarvoa ja perusoikeuksia, kuten itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyden suojaa. On toivottavaa, että asiakkaalta saataisiin tietoinen suostumus teknologian käyttöön ja hänellä olisi myös oikeus kieltäytyä sen käytöstä. Teknologian käytössä olisi oltava valinnanvapaus ja käyttöönoton pitäisi olla vapaaehtoista.

Pidätekö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa säädetään?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Asiasta on syytä säätää, mutta niin, että pääsääntöisesti teknistä valvontaa ei saisi käyttää sosiaalihuollon yksiköiden yhteisissä tiloissa. Ympäri vuorokautisen hoivan yksiköissä yövalvonta yhteisissä tiloissa voi olla tarpeen, mutta senkin toteuttamiseen lienee monenlaisia keinoja.

Jos ei, voitte esittää, miksi teknisestä valvonnasta ei pitäisi säätää ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Missä tilanteissa katsotte, että toimintayksikössä olisi tarpeen käyttää tallentavaa kameravalvontaa? Millainen prosessi liittyy tallentavan kameravalvonnan käyttämiseen

-

Pidätekö kannatettavana, että laissa säädettäisiin, että asiakasprosessin aikana on arvioitava teknologian hyödyntämisen mahdollisuus asiakkaan sosiaalipalveluissa?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Teknologiaa on jo paljon tarjolla ja käytössä ja se kehittyy koko ajan. Tämän vuoksi myös sosiaalipalveluissa on syytä arvioida teknologian hyödyntämisen mahdollisuudet siitä näkökulmasta, millaisella teknologialla voidaan edistää asiakkaan hyvinvointia ja turvallisuutta.

Teknologian käyttö säästöt mielessä ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että asiakasta tai asukasta painostetaan hyväksymään teknologiaa osaksi hoitoaan. Sosiaalipalveluiden asiakkaiden voi olla vaikeaa vastustaa henkilökunnan esityksiä. Esimerkiksi vanhat ihmiset ovat usein nöyriä ja kuuliaisia suhteessa viranomaisiin ja työntekijöihin. Kyseessä on epätasainen valtasuhde.

Jos ei, voitte esittää, miksi arviointivelvollisuudesta ei tulisi säätää.

-

**Pidätkö kannatettavana, että asiakasmaksulain 10 e §:ään lisätään uusi momentti, jonka nojalla turva-
auttamispalvelun toteuttamisesta osana kotihoitoa voidaan periä maksu?**

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Erilaisin keinoin toteutettavien palveluiden asiakasmaksuista on tarpeen säätää, samoin maksujen enimmäismäärästä.

Palvelunkäyttäjien maksutaakka ei saa kuitenkaan kasvaa. Monilla kotihoidon asiakkailla on jo nyt vaikeuksia selvittää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista. Monet eivät ole saaneet ymmärrettävää tietoa mahdollisuudesta hakea maksujen alentamista tai niiden perimättä jättämistä. Hyvinvointialueiden käytännöt maksujen alentamiseksi vaihtelevat. Osana asiakasprosessia, palvelu- tai hoitosuunnitelman tekemistä, tulee tarkistaa, että asiakas kykenee selviämään asiakasmaksuista.

Kyseessä ovat usein monin tavoin haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset, esimerkiksi muistisairaat, yksinasuvat ikäihmiset. Kun ihminen tietää, että hänelle tulee maksu jokaisesta turva-auttamisen kerrasta, hän voi päätyä siihen, ettei halua apua. Tämä voi romahduttaa hänen kuntonsa.

Lainsäädännön toimeenpanoa, hyvinvointialueiden perimien maksujen suuruutta ja niiden kohtuullisuuden arviointia pitää seurata.

Jos ei, voitte esittää, miksi ei tulisi säätää ehdotetulla tavalla.

-

Pidätkö kannatettavana, että teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa asetettaisiin maksimiraja?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Maksimiraja on tarpeen. Ihmisten hoiva ei saa muuttua pääasiallisesti koneiden suorittamaksi valvonnaksi ja ihmisten lääkitsemiseksi ja ruokkimiseksi erilaisilla automaateilla, jolloin inhimillinen hoiva, kohtaaminen ja esimerkiksi sosiaalisiin tarpeisiin vastaaminen jäävät sivuseikaksi.

Tiukassa taloustilanteessa säästöjä etsitään kaikkialta. Tämän vuoksi teknologiaan voidaan luottaa liikaa. Maksimiraja voi estää ylilyöntejä, mutta siitä voi myös käytännössä muodostua normi, jonka mukaan henkilöstömitoitusta aina alennetaan, kun teknologiaa otetaan käyttöön, vaikka se ei esimerkiksi olisi hyväksi asumispalveluyksikön asukkaille.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos kannatatte maksimirajan asettamista teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa, onko ehdotettu 0,04 mielestänne sopiva?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

THL:n selvityksen mukaan ehdotus voisi olisi 0,03, mutta lakiesitykseen on otettu 0,04, koska uudenlaisista teknologioista, muun muassa kirjaamisessa, odotetaan vastaisuudessa nykyistä enemmän hoitajien työajan säästöä.

Olisi syytä varmistaa, ettei teknologian käytöllä karsita liikaa asiakkaan hoitajilta saamaa aikaa ja huomiota. Vuorovaikutuksen väheneminen oikeiden ihmisten kanssa tuntuu pahalta suuresta osasta ihmisiä. Esityksessä todetaan useammissa kohdissa, että teknologian käyttö voi vapauttaa hoitajien aikaa asiakkaiden kasvokkain kohtauksiin. Tarkoituksena lakiesityksessä kuitenkin on, että henkilöstömitoitusta laskettaisiin sen mukaan, kun teknologiaa otetaan käyttöön, eikä vapautunutta aikaa käytettäisi kasvokkaiseen hoivaan.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidätekö kannatettavana, että iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon vähimmäishenkilöstömitoitus olisi edelleen 0,6 työntekijää asiakasta kohti, jota ei voitaisi teknologioita käytettäessä alittaa?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Jo kertaalleen lasketusta vähimmäishenkilöstömitoituksesta on ehdottomasti pidettävä kiinni, koska vanhuspalveluissa on asiakkaina ja asukkaina yhä huonokuntoisempia ihmisiä.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Valmistelussa on arvioitu, että lääkehuoltoon, yöaikaiseen valvontaan ja kirjaamiseen liittyvillä teknologioilla voi olla henkilöstövaikutuksia. Näettekö, että iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa voisi vielä olla joitakin muita välittömän asiakastyön tehtäviä, joissa teknologian avulla voitaisiin vähentää henkilöstötarvetta?

-

Jos kyllä, mitä tehtäviä ne olisivat ja millä teknologialla henkilöstötarvetta voitaisiin vähentää?

-

Kannustaako esitys mielestänne investoimaan uusiin teknologioihin sosiaalihuollon palveluissa (myös muissa kuin iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa)?

Kyllä

Voitte esittää teknologiainvestointeihin liittyviä näkökohtia.

Esitetyt muutokset kannustavat siinä mielessä investoimaan teknologiaan, että teknologisten ratkaisujen mahdollisuuksia on aina arvioitava asiakasprosessissa. Tämä ohjaa henkilöstöä tutustumaan ja pysymään ajan tasalla uusista teknologisista ratkaisuista. Näin teknologialla voidaan laajentaa palveluvalikoimaa ja henkilöstön työtä pystytään kohdentamaan niin, että vastataan paremmin erilaisten asiakkaiden tarpeisiin: teknologiaa enemmän osalle ja lisää aikaa ja henkilöstön läsnäoloa tarvitseville asiakkaille.

Toisaalta kun teknologian käytöllä pyritään saamaan säästöjä ja vähentämään henkilöstöä, tämä ei välttämättä kannusta sen käyttöön.

Digiln-hankkeen tutkimusten mukaan ammattilaiset kokivat jatkuvan muutoksen ja uusien palveluiden opettelun kuormittavaksi. Teknologian käytön lisäämiseksi henkilöstö tarvitsee jatkuvaa lisäkoulutusta pysyäksään ajan tasalla ja pystyäkseen ohjaamaan asiakkaitaan teknologian käytössä. Paitsi teknologian hankkimisesta myös henkilöstön kouluttamisesta tulee kuluja, jotka voivat pienentää tavoiteltuja säästöjä.

Voitte esittää muut asiaan liittyvät näkökohtanne ehdotuksen vaikutuksista.

Yleisiä huomioita

Kannan muodostaminen lakiesitykseen on hankalaa, koska se koskee osin jo laajasti käytössä olevaa, varsin arkipäiväistä, riskitöntä teknologiaa ja apuvälineitä, mutta myös esimerkiksi valvontateknologiaa, joka vaikuttaa perusoikeuksiin, kuten yksityisyyden suojaan ja kotirauhaan. Uutta teknologiaa syntyy koko ajan muun muassa tekoälyn ansiosta. Lainsäädännön pitäisi kattaa myös tulevaisuuden teknologiat.

Lakiesityksen sävy on voimakkaasti teknologian käyttöä edistävä ja sen käytöllä säästöjä hakeva. SOSTEn Sosiaalibarometriin 2025 vastannut sote-johtaja tiivistää tämänkin lakiesityksen henkeä: ”Kustannusten hillintä määrittää kaiken kehittämisen. Siksi kehitetään digitaalisia palveluita.”

Ihmisen pitäisi olla keskiössä, kun sosiaalihuollon palveluita kehitetään, mutta teknologioiden ”kohteiden”, sosiaalihuollon asiakkaiden näkökulmia ei juuri tuoda esiin. Ainoa viittaus heidän näkemyksiinsä tulee työntekijöiden kautta: THL:n Vanhuspalvelujen tila -seurannassa 2023 kävi ilmi, että sekä kotihoidon että ympärivuorokautisen hoidon toimintayksiköiden henkilökunnasta suurin osa arvioi, että heidän asiakkaansa ovat melko haluttomia ottamaan teknologiaa käyttöön osana palveluaan. Varautuneen suhtautumisen uskotaan kumpuavan muun muassa huolesta, että yksityisyyden suoja ja autonomia vaarantuvat. Asiakkaat ovat myös epävarmoja siitä, parantaako teknologia heidän turvallisuuttaan.

Teknologiasta on jo ja voi olla usein tavoin monipuolista hyötyä myös sosiaalihuollon asiakkaille. On kuitenkin huolestuttavaa, että sitä edistetään näin voimakkaasti ja säästöjä hakien ihmisillä, jotka ovat usein monella tavalla haavoittuvassa asemassa. Lakiluonnoksessa lainatun THL:n tutkimuksen mukaan esimerkiksi kotihoidossa teknologiasta on hyötyä nuorimmille ja hyväkuntoisimmille asiakkaille, mutta tässä esityksessä siitä odotetaan hyötyjä myös hyvin iäkkäiden ja huonokuntoisten ihmisten hoivassa ja huolenpidossa.

Esitys keskittyy vanhuspalveluihin. Kun vanhat ihmiset alkavat saada joko koti- tai ympärivuorokautista hoitoa ja hoivaa, he ovat jo melko huonokuntoisia ja suurella osalla on muistisairauksien tuomia kognitiivisia vaikeuksia. Heillä on usein muitakin eteneviä sairauksia ja heidän toimintakykynsä voi muuttua nopeasti. Tällainen ryhmä on teknologian käyttäjänä monin tavoin riskiryhmä, samoin kuin monien muiden sosiaalipalveluiden asiakkaat, joita lakimuutokset myös koskevat. Tämän vuoksi teknologian käytön eettiset kysymykset ovat keskeisiä ja niitä pitää tarkastella huolellisesti: on varottava yksisilmäistä luottamista teknologiaan ja palveluiden liiallista ohjaamista tiettyyn suuntaan. Tehokkaat tekniset ratkaisut eivät välttämättä tue ihmisten hyvinvoinnille tärkeitä asioita, kuten itsemääräämisoikeutta, yksityisyydensuojaa, sosiaalisia suhteita, toisen ihmisen läsnäoloa ja kosketusta.

Teknologian käyttöä ja sen vaikutuksia pitää tutkia ja seurata tarkoin, jotta se ei hyvinvoinnin ja terveyden tukemisen sijasta vaaranna niitä. Geriatrian dosentti Hanna-Maria Roitto ja geriatrian professori Esa Jämsen kirjoittavat Helsingin Sanomissa 4.4.2025, että etäkotihoitoa saaneilla on lääkärin vastaanotoilla havaittu vajaaravitsemusta, lääkkeitä on jäänyt ottamatta lääkeannosteluroboteista huolimatta ja onnettomuudet ovat lisääntyneet. Nämä taas lisäävät sairaalahoidon tarvetta. Säästöt voivat näin kääntyä lisäkuluiksi.

Saarinen Erja
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry